

## Orden og arbejdsdelinger i daginstitutionen

Bent Olsen, Pedagogisk institutt, NTNU, Trondheim, Norge

*Title:* Keeping order: On the division of labour in kindergartens.

*Abstract:* The article presents a research project that deals with aspects of division of labour among assistants and the professionalized group of social care workers in Danish kindergartens. Theories of P. Bourdieu, M. Douglas and E. Goffman have supported a main hypothesis questioning some possible division of labour and relations of domination in the interchange between the two staff member groups. The empirical part of the research work are primarily gathered around observational studies of four educational assistants in three day care centres situated in three different social locations. The conclusions point out, that the daily social exchanges do not exhibit any evident division of labour among the assistants and the professionalized group of social care workers. The assistant can't on this basis be regarded as the social care workers' assistant. On the contrary, two of the assistants are positioned in some central organising and managing positions within their specific unit.

*Keywords:* Educational sociology; Profession; Division of labour; Early childhood education and care; Preschool-teachers; Preschool-assistants; Care and education.

*Email:* bent.olsen@svt.ntnu.no

*Peer-reviewed article:* Sent to reviewers October 2010, Accepted June 2011, Published August 2011

Når man taler med forældre, som har deres barn i daginstitution, falder snakken gerne på personalet. Her kan man høre en mor fortælle med en mild forbløffelse i stemmen, at det altid er "medhjælperen Bitten", datteren "snakker så begejstret om herhjemme". Og en far kan lige så eftertænksomt fortælle om sin oplevelse: "Når vi henter Peter, så går det tit nemmere med medhjælperen, hun har sådan et godt taw' på knægten, og så er hun også sådan lidt mere ligefrem", underforstået lidt nemmere at tale med end pædagogen på stuen. Sådanne her frit opfundne hverdagsberetninger fra det sociale livs spil har stoffet i sig til en god fortælling om helte i hverdagen; og det ligger ligesom i rollebesætningen, at der er nogen, som er mere helte end andre. I denne hverdagsfortælling nåede den anden gruppe af daginstitutionens pædagogiske personale lige at snige sig med ind, nemlig en af de uddannede pædagoger. Når Peter så har vinket farvel til mor – eller far – om morgenen kan han ånde lette op og utålmodigt spurte over til de andre gutter – eller hvordan børn ellers finder på at

reagere i de minutter, hvor de skifter fra forældrenes til personalets varetægt.

Én ting er, hvordan mor og far kommer ud af det med hinanden derhjemme, men hvordan er medhjælperne og pædagogerne sammen med hinanden i daginstitutionen? Og hvad er de sammen om? Mens jeg skal prøve at undersøge de to spørgsmål, vil svarene kunne sige en pæn del om de følelsesmæssige og sociale vilkår, børnene lever under i daginstitutionerne for de 0-6-årige.

Artiklen præsenterer og kommenterer fundene fra det observationsstudie, som blev udgivet i 2007: *Pædagogik, pædagogmedhjælper og pædagoger: Arbejdsdelinger og opdragelsespraksis i daginstitutionen*. Her fulgte jeg fire pædagogmedhjælper i tre forskellige daginstitutioner i en større dansk by. Udover at kortlægge medhjælpernes virksomhed var formålet at undersøge, hvad der også er emne her: Om sameksistensen mellem pædagoger og medhjælper kan forstås som et arbejdsdelt hierarki. Studiet har en refleksiv overføringsværdi til de øvrige nordiske lande, som også hver især har en kvalifikationspredt personalemasse i daginstitutionsssek-

toren; man må her betænke, at selve kvalifikationsstrukturen er ganske forskellig landene imellem. – Artiklen er kædet sammen af disse fire led:

- Konstruktionen af den symbolske orden, arbejdsdelingen udspiller sig inden for, inspireret af begreber om magt og legitimitet hos Pierre Bourdieu.
- Operationaliseringen af fem begreber om arbejdsdeling med udgangspunkt i arbejder fra Bourdieu, Mary Douglas og Erving Goffman – og gennemgang af fundene.
- Vendingen: ordensarbejdet i daginstitutionen. De nye forskningsspørgsmål.

Jeg har således prioriteret at artiklen skal give indblik i, hvordan arbejdet med de praksisnære og empiriske dele af projektet er skredet frem mod fundene. Derfor er mere omfattende redegørelse for den valgte og anvendte teori og for de metodologiske aspekter trukket i baggrunden, men tilgængelige i bogen.

#### PÆDAGOGMEDHJÆLPEREN: ANERKENDT OG MÅSKE OGSÅ MISKENDT?

Kigger man fem år tilbage i tiden og til en af centralstatens institutioner – Socialministeriet – og søger spor af de to personalegrupper, tegner der sig et noget mindre begejstret billede end det, vi fik fra indledningens forældre: Har medhjælperen skrevet sig ind i børns og forældres bevidsthed – ja måske ligefrem i deres hjerter – så er de nærmest ikke eksisterende i dette politiske univers. I de 13 hits på Socialministeriets hjemmeside, der rammer ”pædagogmedhjælper”, optræder denne som social klient og revalidend i 8 af dem, mens 4 andre hits blot nævner medhjælperen i forbifarten (Olsen, 2007, s. 13). Bare i en enkelt af teksterne optræder pædagogmedhjælperen som fagperson. En søgning samme sted på ”pædagog”, rammer derimod 10 gange flere sider. Pædagogerne genfindes da ikke som klienter, men som medlemmer af en der anerkendt faggruppe. Og her inde i 2010 på Velfærdsministeriets hjemmeside? Nu hitter ”pædagogmedhjælper” én gang mindre, mens søgemaskinen reagerer i nærheden af 600 gange på ”pædagog”. Over disse ganske få år er pædagoghittene altså gået fra at være 10 gange flere end ”pædagogmedhjælper” til nu hele 50 gange flere.

De mere end 25.000 pædagogmedhjælpere udgør og har i en årrække stabilt udgjort lidt under 40 % af det pædagogiske personale i daginstitutionerne for de 0–6 årige-børn. Personalesammensætningen på hele det 0–6-årige dagpasningsområde inklusive dagplejen viser i øvrigt, at området overvejende beskæftiger arbejdskraft uden pædagoguddannelse: For hver 10 fuldtidsbeskæftigede medhjælpere og dagplejere, er der 7 pædagoger. Alligevel indtager pædagogen med sin uddannelse og eksamen en dominerende position.

#### MED ELLER UDEN PAPIR?

Med eksamenspapiret i hånden er den studerende blevet til pædagog, indstiftet som en blandt udvalgte, der skiller hende fra alle de uuddannede, enten disse andre måtte være håbefulde, afviste eller helt lige glade (Bourdieu, 1997, s. 124f). Sådan indstiftet i det faglige samfund har pædagogen fundet et blivende hjemland, i hvilket medhjælperen principielt ikke kan gøre krav på andet end asylstatus.

Ser man på medhjælperen som autodidakt, viser hun sig alligevel at være et produkt af netop uddannelsessystemet (Bourdieu, 2002, s. 328). Autodidakten har fået sin egen betegnelse, fordi hun ikke råder over den titel, som uddannelsesbeviset netop udstyrer pædagogen med. Uden dette certifikat lever medhjælperen i en permanent usikkerhed, hvor hun hele tiden er på nippet til at røbe, at hendes perler af viden og kunnen mangler den snor, de skal trækkes på. Dette gælder måske også pædagogen – hvem ved – men eksamenspapiret forpligter omgivelserne til at anerkende den perlekæde, netop pædagogen har lov til at smykke sig med. Medhjælperen forbliver derimod hjemløs i den henseende; hun skal opfinde sit eget job og det bliver, hvad hun er, hendes dispositioner. Mangelen på en certificeret uddannelse kunne dermed give medhjælperen retten til at trække sig tilbage og hvile på tvivl og ansvarsfrihed. Men her er autodidakten uden kendskab til, at det faktisk først er den uddannede, der har ignorantens rettigheder: Til at tvivle, svare ”på den ene side” og ”på den anden side” eller med legitime begrundelser i baghånden lade en aktivitet med børnene gå forud for en anden.

## POSITION OG ARBEJDSDELING

Hvad udspiller der sig i autodidaktens møde med den indstiftede og legitime ejer af daginstitutionens pædagogisk symbolske orden, i medhjælperens møde med pædagogen? Spørgsmålet drejer sig om, hvordan de symbolske goder er fordelt i relationen. Det har jeg undersøgt med et begreb om socialt frembragte ”hierarkiske arbejdsdelinger”. Herfra har jeg konstrueret fem mulige sådanne arbejdsdelinger pædagoger og medhjælper imellem:

1. Et personalehierarki af tjenstlige bemyndigelser, der afgør, hvad man må og ikke må udføre. Har medhjælperen f.eks. lov til at åbne institutionen om morgenen? Denne form for hierarki ligger inden for en diskurs om legalitet: Hvad der er tilladt og hvad der er påbudt. Grænsen mellem lovligt og ulovligt kan være trukket af myndigheder uden for institutionen eller af dens egen myndighed, hvilket kan være bestyrelse og ledelse. Kort og fortalt omhandler personalehierarkiet en *juridisk* og en *kvasi-juridisk legalisme*.

2. Et arbejdshierarki, som enten eksplicit eller implicit foreskriver, hvad man kan henholdsvis skal arbejde med. Denne hierarkisering drejer sig om en institutionsintern *praktisk legalisme*, som typisk vil ligge i hænderne på ledelsen.

3. Et kundskabshierarki, som afspejler et tilsvarende uddannelseshierarki; det er ordnet efter, hvad man kan have erhvervet sig af anerkendt viden og relevant uddannelse. I modelform består hierarkiet af diplom- og pædagoguddannede – pædagogstuderende i praktik – medhjælper med og uden PGU – og ned til servicepersonale i form af bl.a. køkkenassistenten og pedellen.

4. Jeg har tillige udviklet en model i forlængelse af Douglas’ tese om ”renhedsreglen”. Denne siger, at jo større pres et socialt miljø udøver på dem, der lever i det, des stærkere fortrænger åndelige udtryksformer de kropslige. – Jo mere forfinet udtrykkene bliver i et socialt hierarki, des længere nedad og bort skubbes kroppen med alle dens naturskabte kendetegn, jf. også Frykman og Løfgren (1979, s. 143). Renhedsreglen har givet stof til dette arbejdsspørgsmål: Foregår pædagogens virksomhed i det dominerende faglige register, mens medhjælperens arbejdsobjekter orienterer sig mod det mere kropsligt-fysiske? Illustrationen af renhedsreglens hierarki i figur 1 kan læses med pilen fra bunden af det kropsligt-fysiske register og op, forbi den stiplede linje og op i de bevidsthedsmæssige og sociale udtryksformer:

**Figur 1: Arbejdsdelingen mellem udtryksformer i krop og bevidsthed.**

- 
- Arbejdet med ideens handling – mål, midler, rammer og metoder.  
*Udarbejdelse af planer såsom ugeplaner.*
  - At rejse indsigtssøgende spørgsmål:  
*”Hvad er det for noget med hende Katrine, i sidste måned kunne hun godt gynges selv, men nu vil hun ha’ en voksen i nærheden hele tiden. Gad vide hvorfor det er sådan”?*
- 
- Menneskekroppen – dens huller og dens udskillelser. *Hvem hjælper børnene på toilettet, tørrer næser og lignende?*
  - Smuds og snavs. *Hvem fejer gulvet efter frokosten, hvem gør rent, hvor henne, hvordan og hvor tit?*
- 

5. En femte og sidste indgang til at få greb om arbejdsdelingens mulige former går via Goffmans institutionsanalyser, hvor han bl.a. beskæftiger sig med de laveste lag i institutioners arbejdsdeling og deres møde med i dette tilfælde børn og forældre. Goffman peger på en særlig social dynamik, som klientnære arbejdsgrupper er viklet ind i, i dette tilfælde pædagogmedhjælperen. Dels skal hun legemliggøre institutionens myndighedsudøvelse; hun skal, som Goffman udtrykker det, forelægge institutionens fordringer over for børn og forældre. Og dels udøver hun en buffer- eller beskytterfunktion over for dem, der rangerer højere oppe i institutionens personalehierarki for hvem, hun må afbøje bøvl, kritik og andre trakasserier, så hverken leder eller pædagoger besværes. I læ af medhjælperen kan disse mere overordnede grupper så gi’ den som ”de rare tanter” jf. Goffman (1967, s. 89).

De fem operative modeller til studiet af arbejdsdelinger adskiller sig således fra hinanden både i fokus og forforståelse, samtidig som de er forenede i dette spørgsmål: Hvordan opfører aktører sig i sociale strukturer kendetegnet ved både en strukturel og en symbolsk orden?

## OBSERVATIONERNE

Observation er en givtig metode i undersøgelsen af arbejdsdelinger mellem medhjælper og pæ-

dagoger, da de tilbringer meget tid sammen. I flg. Mehlbye og Glæsner (2003) tilbringer medhjælperne 75 % af deres arbejdstid sammen med børnene, pædagogerne næsten det samme, nemlig 70 %. Der er altså ganske store chancer for at møde de tre parter – børnene, medhjælperen og pædagogerne – samme sted og samme tid.

Observationerne har tjent et dobbelt formål: Dels at give stof til en kortlægning af, hvad hver af de fire pædagogmedhjælperer foretager sig i løbet af en dag, dels at kortlægge de interaktioner, medhjælperne indgår i med de øvrige ”voksne”. Netop studiet af arbejdsdelingerne har således medhjælperen som observationsbasen med optegnelser af det og dem, hun er involveret med. Analysen af arbejdsdelingerne baserer sig altså på observationerne af medhjælperen og dernæst på dennes interaktioner med pædagogen, i det omfang, de to ”har noget med hinanden at gøre” så at sige. Og det har de i høj grad på arenaer som stuen, legepladsen, med børnene og deres forældre, i møde- og pauserummet, på bussen til skovbørnehaven eller på tur. Konkret har jeg travet i hælene på medhjælperne – helt bogstaveligt – og opholdt mig på bare få meters afstand i og på vej til og fra disse arenaer. Undervejs har jeg noteret medhjælpernes bevægelser, kropstrykninger og talehandlinger. I faser af dagen – op til fem kvarter – har medhjælperen båret en digital lydoptager, som ved hjælp af en specialmikrofon har optaget hele lydspektret i de nære omgivelser.

Hvilke fund kaster den mere end 400 siders feltprotokol – samt interviews og dokumentanalyser – af sig om arbejdsdelinger mellem pædagogmedhjælperne og pædagogerne?

#### FUNDENE

Personalehierarkiet (jf. punkt 1 fra forrige afsnit) af foreskrevne bemyndigelser, der afgør, hvad man f.eks. må have lov til at udføre som pædagog, men ikke som medhjælper, er stort set ude af kraft. Strukturer af denne form for ”juridisk legalisme” er således ikke virksomme de to personalegrupper imellem. Dog er det sådan, at medhjælperer på to af de tre institutioner, ikke må stå for morgenåbningen af institutionen, men alene pædagogerne. På den tredje institution må en medhjælper åbne alene, idet der dog skal være en pædagog til stede i vuggestueafdelingen.

De to gruppers sociale relationer kan heller ikke genfindes i arbejdshierarkiets ”praktiske le-

galisme” (2), som enten eksplicit eller implicit foreskriver, hvad man kan henholdsvis skal arbejde med. For eksempel kan en gennemgang af arbejdsplanerne stedfæste hvor, hvornår og hvor længe medhjælperen skal være til rådighed i løbet af arbejdsdagen. I de tre institutioners arbejdsplan er medhjælperne sideordnet pædagogerne; arbejdsdelingen er altså horisontal og ikke vertikal. Fraværet af et sådant vertikalt arbejds hierarki bekræftes af norske fund (Bergsvik, Grimsæth & Nordvik, 2005, s. 12).

Med helt enkelte undtagelser er der heller ikke spor af et kundskabshierarki (3) som ordnende princip for relationen mellem pædagog og medhjælper. Observationerne rummer ikke kommunikative bidrag med pædagogerne som afsender, der kunne vidne om en kundskabsmæssig forrang i forhold til medhjælperne. Der er i det hele taget ingen tegn på, at pædagogerne høster udbytte af deres uddannelsesmæssige privilegiers symbolske indhold over for medhjælperne.

Det er imidlertid muligt at udpege et kombineret personale-, arbejds- og kundskabshierarki: Når stuen får en praktikstuderende, begynder medhjælperen at vagabondere som en anden hjemløs. Hun må overlade sin plads og flytte til en anden stue, og kan først returnere, når praktikanten er tilbage på uddannelsesstedet igen. Denne pædagogmedhjælper har således en hvilende status af vagabond, der sender hende på vandring ved praktikperiodens begyndelse og ved dens afslutning.

I forlængelse af Douglas (4) var spørgsmålet, om medhjælperen fortrinsvis udfolder sig i det praktisk-fysiske register, mens pædagogen er operativ i det dominerende sociale register? Med en enkelt undtagelse er den sociale kraft fra et sådant hierarki imidlertid ikke så stærk, at det sætter skel mellem pædagogernes og medhjælpernes praksisser. Både medhjælperne og pædagogerne udfører de fysiske materielle sysler såsom at tørre rullebordet af efter børnenes morgenmad. Og begge giver de deres besyv med på planlægningsmøder. Måden hvorpå henholdsvis medhjælper og pædagog bidrager i sådanne sammenhænge har jeg alene haft lejlighed til at undersøge på stuemøder om ugeplanen. I observationerne herfra har det imidlertid ikke været muligt at afdække hierarkiske relationer. Undtagelsen: I en enkelt af de tre institutioner er forholdet mellem pædagog og medhjælper reguleret i et arbejds hierarki mellem det ”rene” og det ”beskidte”. Her har ledelsen foreskrevet et servicearbejde, alene medhjælperne skal udføre,

nemlig rengøringen af legetøjet. På A-4 ark og opslag fremgår det, hvem af medhjælperne der en gang om ugen skal

... rengøre:

*Trækloster (fællesrum + blå) + "Træslottet".*

*Briotog (fællesrum)*

*Store plastbyggeklodser (fællesrum)*

*Emmerne skal vaskes af i sæbevand.*

Er pædagogmedhjælperen fra et nedre lag i hierarkiet i den dobbelte klemme (5), som Goffman gjorde opmærksom på, hvor hun både skal formidle institutionens myndighedsudøvelse, alt imens hun også udøver af en buffer- eller beskytterfunktion over for pædagogerne og de øvrige positioner opad i hierarkiet? Der er ingen synlige spor af, at det primært skulle være medhjælperne, der varestår fordringerne over for børnene, det ene eksempel, hvor medhjælperen bliver den mildnende og formidlende buffer mellem børn og pædagoger er beskrevet i Olsen (2007, s. 265ff).

Der er flere af feltarbejdets iagttagelser, som understøtter disse konklusioner, her blot en enkelt af dem: Personalet i daginstitutionerne arbejder typisk parallelt med hinanden uden en egentlig handlingskoordinering. Alle pladser virker kendte, besatte og udfyldte på en måde, der ikke skaber nogen tvivl om, hvem der skal gøre hvad, hvornår, hvordan og hvor længe. Både pædagogen og medhjælperen kan fungere som sig selv, for sig selv og er ikke direkte afhængig af kollegaen, men dog af, at der er et parallelt sæt voksehænder. Ved siden her af kommunikerer der løbende personalet imellem, der organiseres, laves aftaler om hvem, der gør hvad i givne situationer osv. Men disse udvekslinger synes ikke at være det individuelle parallelarbejdes forudsætning, men blot et regulerende moment her i.

Det var fundene i korte træk: Med de fem konstruktioner over arbejdsdelinger lod det sig altså ikke gøre at finde pædagogen i en dominant position over for medhjælperen. Det er åbenbart ikke sådan, man kommer på sporet af, hvad det er for symbolske goder, der kæmpes for og om i daginstitutionens område; spørgsmålet om hvad der så er i spil må jeg imidlertid forlade her. Men måske kan det følgende eksempel med pædagogmedhjælperen Anni i hovedrollen alligevel give et fingerpeg i netop den retning?

#### ANNI I RØDT, GULT OG GRØNT

Anni er typisk det organiserende centrum i stuen personalegruppe. Kollegerne får mange råd og anvisninger af Anni, fordi de netop opsøger hende i disse anliggender. Anni signalerer sine standpunkter nærmest som et trafiklys over farverne rødt, gult eller grønt lys: Rødt for er et "nej, det er en dårlig ide lige nu", grønt for accept og gult for, at afgørelsen må vente lidt endnu. Pædagogen Inga er smøgtrængende: "Søde Anni, jeg går lige ud og tager en smøg". Uden en egentlig indsigelse fra Annis side forbliver Inga alligevel nogle minutter endnu og går senere hen og klapper Anni venligt og kærligt på skulderen og får for anden gang den stiltiende accept af, at hun kan gå til pause.

En anden dag henvender Inga sig til Anni, der sidder over et tal- og begrebsbaseret spil sammen med sammen med en mindre gruppe børn: "Ved du hvad Anni, jeg kunne godt tænke mig at lave nogle kugler til fuglene". Det er den slags, der også kan købes færdige, hvor animalsk fedt er smeltet sammen samt med forskellige slags frø i en kugle med et grønt net uden om. Anni reagerer ikke lige med det samme. Det er, som om Anni venter på et passende stop i spillet, der tillader en pause til at skifte opmærksomhed i samt en tænkepause over Ingas forslag: "Jah, så må vi se, om vi kan få nogle penge ud af Ulla (lederen) til det". Efter 45 sekunder spørger Inga tilbage, hvad Anni mener med "penge". Måske for at bringe aktiviteten tættere på virkeliggørelse foreslår Inga så, at hun selv kan købe svinefedt og fuglefrø i weekenden i Fakta. Dertil svarer Anni med et bekræftende og accepterende "Nåh".

Anni har styr på ressourcerne og på trafikken, alt imens pædagogen Inga må gøre sig ekstra anstrengelser for at få Anni til at skifte fra rødt over gult lys til grønt.

#### HVEM HAR STYR PÅ STUEN?

Hvorfor hæver pædagogerne ikke deres uddannelses videnskæssige og symbolske gevinster? Hvorfor frembringer, sporer eller sanktionerer institutionelle hierarkier ikke pædagogernes og medhjælpernes indbyrdes samkvem?

Det kan skyldes, at det studerede udsnit af erhvervet bevæges af nogle andre logikker. I samkvemet med Inga demonstrerede Anni en lille flig af det daginstitutionspædagogiske hushold som det ordensarbejde, hvor børn og priorite-

ring af tid og en masse andre ressourcer må underlægges en sanktionerende kultur.

Ehn (1983) har afdækket et bestemt træk ved personalets virksomhed i daginstitutionen: deres ordensarbejde i form af rutiner og kollektive indordninger af børnene. Han beskriver dagene i daginstitutionen som ”ladet med ordensbevidsthed”, hvor livet med børnene er som en ”tøjlet tumult” (Ehn, 1983, s. 90, s. 97) Kampen mod anarki bliver således et dominerende tema for de voksne i daginstitutionen. At holde orden indebærer at personalet spontant kan foregribe en ulmende uorden og have en realistisk fornemmelse af, hvor stort spillerummet kan være mellem det tilladelige og det uønskede. Også Gulløv (2004), Nielsen (2000), Palludan (1997), Corsaro (1990) samt Dencik, Bäckström og Larsson (1988) har fremlagt fund og forståelser af sådanne spændinger mellem børnenes gøren og personalets sociale ordensarbejde.

Skal det pædagogiske personale komme hel-skindet gennem arbejdsdagen, må de på den ene eller anden måde være udstyret med en praktisk sans for ordensarbejdets modi, hvor der løbende skal holdes orden:

- Orden på børns kroppe og adfærd, hvor høje lyde fra børnestemmer og -kroppe skal holdes i ave,
- der skal øves opsyn med børns velbefindende eller ilde befindende,
- der skal holdes orden inde i børnenes hoveder: De skal f.eks. kunne benævne begrebers betydninger korrekt.
- Og der skal være orden på årets, ugens og dagens gang.

Og der skal også være styr meget, både børn, relationer og genstande:

- På klokkens tid.
- På risikobørnene, og
- styr på, hvad det med ”læreplaner” egentlig talt går ud på.
- Der skal være styr på fremmødeprotokollen – husk at tælle børn og krydser – og
- styr på forældrenes betaling for frugt.
- Der skal være styr på egne og stuekollegernes mødetider,
- styr på bibliotekslån og på,
- hvor stavblenderen er blevet af,
- på farvekridtet og de på nye sovebørn
- osv. osv.

Arbejdet med at forny og vedligeholde daginstitutionen som materielt, kulturelt og socialt apparat er mere omfattende og anmassende end denne remse lader ane.

Vendingen mod ordensarbejdet gav anledning til en genbearbejdning af feltprotokollen vejledt af følgende spørgsmål, hvem tager initiativet:

- I stuens organisering udadtil mod ledelse og forældre?
- I stuens organisering indadtil i form af både kort- og mere langsigtet planlægning?
- I forvaltningen og prioriteringen af stuens økonomiske og materielle ressourcer?
- I forvaltningen af stuens arbejds- og tidsrytmer og det ordensarbejde, som direkte involverer børnene, herunder forvaltningen af overgangssituationerne?

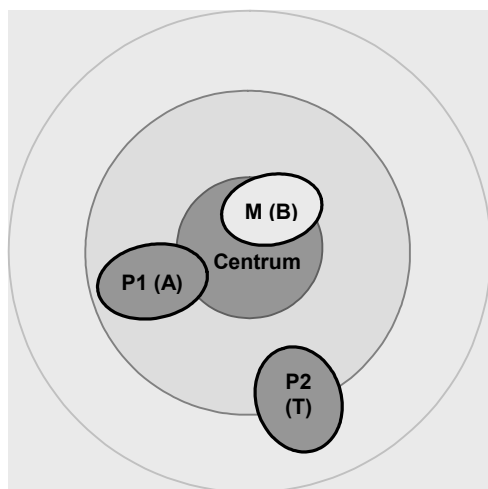
Ordensvirksomheden kan være en forhandlet overenskomst personalet imellem. Men det kan også være resultatet af én parts afgørelser som når Inga i eksemplet forelægger sine ønsker for Anni og må afvente hendes nåde. Forhandlet overenskomst eller ikke, er det uanset forskellige typer af herredømmerelationer, der udspiller sig.

Personalets investeringer i ordensarbejdet kan illustreres i en model med en ”bestyrer” af stuen inde i centrum af en cirkel, en ”assistent” i dens nærhed og endelig ”tilskueren”, der er at finde i periferien. Det er i centrumpositionen man har adgangen til at definere ordensarbejdet og derpå gennemsætte over for andre. En tilkæmpet position i dette centrum kan således give indehaveren herredømme over store dele af stuens, børnenes og især også over kollegernes liv; figur 2 illustrerer Annis placering i dette ordenshierarki (Olsen, 2007, s. 283).

I eksemplet er medhjælperen M ”bestyrer” og pædagogen P1 ”assistent”, mens pædagogen P2 er servicerende ”tilskuer”.

To af undersøgelsens fire medhjælpere varetager i vidt omfang ansvars- og ordensfunktioner, der placerer dem helt centralt i stuens daglige drift som ”bestyrer”. Ingen medhjælper er ”tilskuer”, men enten ”bestyrer” eller ”assistent”, mens en enkelt pædagog figurerer som ”tilskuer”. Den vagabonderende medhjælper kan i øvrigt have forskellige positioner på forskellige stuer, og være ”bestyrer” eller ”med-bestyrer” på én stue og overvejende ”assistent” på en anden.

**Figur 2:** Model over ordensarbejdets positioner mellem centrum og periferi.



Forklaringer til figuren:

B: "Bestyreren"

A: "Assistenten"

T: "Tilskueren"

M: Pædagogmedhjælper

P: Pædagog

AT VÆRE DISPONERET FOR ORDENSARBEJDET  
Sådan kunne den sociale dynamik i arbejdsdelingen rekonstrueres i forlængelse af ordensarbejdet. Her kan begreberne om socialt rum og habitus måske åbne et nyt perspektiv: For hvis sandsynligheden for at indtage bestyrerens positioner inden for et eller flere af institutionens områder afhænger af ens praktiske fornemmelse for ordensarbejdet, kunne man spørge, om der er habituelle dispositioner, som gør denne placering mere sandsynlig end f.eks. tilskuerpositionen.

Den samlede medhjælpergruppes sociale oprindelse er tilnærmelsesvist identisk med pædagoggruppens, og kan lokaliseres i tre næste lige store grupper baseret på forældrenes uddannelse og placering i erhvervshierarkiet som børn af henholdsvis ufaglærte, håndværkerforældre og af forældre, hvor arbejdet forudsætter høj- eller mellemuddannelse (Olsen, 2009, s. 133ff). Det betyder, at habitus er blevet til i indbyrdes forskellige opvækstmiljøer og således forberedt til at blive realiseret på forskellige måder. Personale med den relativt set mest begrænsede kapitalvolumen i de tilsvarende dominerede positioner er

habituelt disponerede for orden, altså for at have realitetsprincippet som sit lystprincip (Bourdieu, 2002, s. 365ff): "*Halløj I der! Der er ingen af jer, der går fra bordet før alle er færdige med deres madpakker!*" kunne man høre det. Eller som den norske lærer og digter af børnesange Margrethe Munthe for godt 100 år siden skriver det i sidste vers af sangen *Ikke tigge på melodien Der bor en bager*:

*Tålmodighet det er godt å lære!  
Tålmodig det må alle være,  
For først de store og så de små,  
Men bare vente, så skal vi få.  
(Munthe, 2002, s. 25).*

Men med pædagogernes mulige erhvervelse af mellemlagsdispositioner gennem uddannelsen, deres semi-professionelle status og deres symbolske overlegenhed over for autodidakten, kan de være tilbøjelige til at orientere sig mod de mere dominerende kulturelle manifestationer. Her har man omvendt lystprincippet som sit realitetsprincip: "*Nåh, men, fint-fint, hvis du ikke har lyst til at spise resten af din gulerodsbolle, så smut du bare ind og leg videre*". Denne sekundære habitus' tilbøjelighed til at stå inde for lystprincippet fordringer på individualitet og autonomi, modsiger netop ordensarbejdet. Sådanne forudsætninger vil føre pædagogerne ud af ordensarbejdet og dermed ud af stuens centrum. Samtidig forbereder medhjælpernes realitetsprincip dem for ordensarbejdet og følgelig til positionen som "bestyrer".

#### AFSLUTNING: KØN, KROP OG DOMINANS

Den analytiske vending mod ordenspraktisserne kunne således afdække et relativt upåagtet træk ved strukturen i daginstitutionen og følgelig ved arbejdsdelingen, som denne struktur er med til at forme. Her har forskning med øje for køn og for spændinger i daginstitutionens personalegruppe noget at tilføje. Således gør Nørregård-Nielsen (2005) rede for, hvordan pædagogerne befinder sig med renhedsreglen, med at være uddannet til at arbejde i det sociale register frem for at fylde opvaskemaskine og feje gulvet efter frugt. De synes simpelthen ikke, "at man kan være bekendt at lade medhjælperne hænge på den slags arbejde", som det hedder – "De er ikke andenrangsmennesker" (Nørregård-Nielsen, 2005, s. 160). På den ene side insisterer pædagogerne i undersøgelsen på, at man ikke skal "gøre

sig ens med de ufaglært ansatte”. Og på den anden side kan man ikke – som en souschef siger det – lide at sætte medhjælperne i arbejde med det mere praktisk-huslige. Fund fra norske og svenske undersøgelser (Berntsson, 2004) har samstemmende peget på, at uddannet pædagogisk personale holder deres specialiserede viden, indsigt og kunnen i skjul for ikke at virke dominerende og således spolere arbejdsklimaet i forhold til dem, der enten er uuddannede eller korttidsuddannede.

Men sådanne fund er imidlertid ikke forklaringer på en udebleven social arbejdsdeling, men derimod det, der skal forklares. Står man fast på ordensarbejdet og de socialt forskellige dispositioner til at mestre det som én måde at forstå arbejdsdelingen i daginstitutionen på, kan fundene imidlertid motivere disse to forskningsspørgsmål: Hvordan indprentes en dominant henholdsvis domineret kvindelig habitus? Og hvordan tager det pædagogiske felt imod sådanne dispositioner? Forskningsprojektet *At blive til noget: Kulturelle livsbaner og social selektion i daginstitutionen* vil prøve at spinde køn & social klasse sammen på den måde (Olsen, 2009).

#### REFERENCER

- Bergsvik, E., Grimsæth, G., & Nordvik, G. (2005). Den første tiden i yrket. *Nordisk Pedagogikk* 25(1), 67–78.
- Berntsson, P. (2004). Att tillvarata förskolläraryrket. *Tidsskrift för lärarutbildning och forskning* 11(3–4), 105–114.
- Bourdieu, P. (1997). *Af praktiske grunde: Omkring teorien om menneskelig handlen*. København, Hans Reitzel.
- Bourdieu, P. (2002). *Distinction: A social critique of the judgment of taste*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Corsaro, W. A. (1990). *The underlife of the nursery school: Young children's social representations of adult rules*. I G. Duveen & B. Lloyd (Red.), *Social representation and the development of knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dencik, L., Bäckström, C., & Larsson, E. (1988). *Barnens två världar*. Stockholm: Esselte Studium.
- Douglas, M. (1975). *Naturlige symboler*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Ehn, B. (1983). *Ska vi leka tiger? Daghemsliv ur kulturell synvinkel*. Stockholm: Liber.
- Frykman, J., & Löfgren, O. (1979). *Den kultiverade människan*. Stockholm: Liber.
- Goffman, E. (1967). *Anstalt og menneske: Den totale institution socialt set*. København: Jørgen Paludan.
- Gulløv, E. (2004). *Institutionslogikker som forskningsobjekt*. I U. A. Madsen (Red.), *Pædagogisk antropologi: Refleksioner over feltbaseret viden*. København: Hans Reitzel.
- Mehlbye, J., & Glæsner, H., (2003). *Det pædagogiske personales tidsanvendelse i daginstitutionerne i Frederiksberg Kommune*. København: AKF Forlaget.
- Munthe, M. (2002). *Kom skal vi synge*. Oslo: Cappelen.
- Nilsen, R. D. (2000). *Livet i barnehagen: En etnografisk studie av sosialiseringssprosessen*. Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Pedagogisk institutt, NTNU Trondheim.
- Nørregård-Nielsen, E. (2005). *Pædagoger i skyggen: Om børnehavepædagogernes kamp for faglig anerkendelse*. Ph.d.-afhandling, Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Olsen, B. (2007). *Pædagogik, pædagogmedhjælper og pædagoger: Arbejdsdelinger og opdragelsespraksis i daginstitutionen*. Viborg: Forlaget PUC.
- Olsen, B. (2009). *Når pædagogikken bringer mennesker sammen: En eksperimentel rejse gennem byens sociale geografi og alle dens børnehaver*. Århus: Forlaget VIA/Systeme.
- Palludan, C. (1997). *Tid til omsorg? I C. Palludan (Red.), Pas på pædagogikken! En antologi om hverdagsliv og udvikling i daginstitutioner*. København: Reitzel.